

Sygn. akt IV CZ 127/16

POSTANOWIENIE

Dnia 1 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

SSN Roman Trzaskowski

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa E. K. i E. K.-S.

przeciwko Skarbowi Państwa - Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu Lasy
Państwowe Nadleśnictwo C. i K. C.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 1 marca 2017 r.,

zażalenia strony pozwanej Skarbu Państwa - Państwowego Gospodarstwa
Leśnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo C.

na wyrok Sądu Okręgowego w G.

z dnia 28 kwietnia 2016 r., sygn. akt III Ca .../16,

oddala zażalenie

UZASADNIENIE

Powódki domagały się uzgodnienia treści księgi wieczystej [...] przez dokonanie podziału działek o wskazanych numerach i wydzielenie z nich działek o powierzchni 5,1820 ha i granicach ustalonych zgodnie ze wstępnym projektem podziału nieruchomości sporządzonym przez biegłego w ramach postępowania, odłączenie ich od nieruchomości i założenie dla nich nowej księgi wieczystej oraz wpisanie w jej dziale II jako właścicieli E. K. w 2/4 części, K. C. i E. K. po 1/4 części każda.

Wyrokiem z dnia 8 października 2015 r. Sąd Rejonowy w W. oddalił powództwo. Ustalił, że małżonkowie L. i E. Mi. byli właścicielami nieruchomości rolnych położonych w gromadzie M. o powierzchni 12,5420 ha, dla których Sąd Powiatowy w L. prowadził księgę wieczystą D., Tom III wykaz 39. Wraz z nimi mieszkali ich córki E., I., G. i K. Rodzina M. była narodowości niemieckiej. Po wojnie byli zmuszeni opuścić to gospodarstwo i zamieszkać w opuszczonym domu w B. Czynili starania o uzyskanie polskiego obywatelstwa, co nastąpiło w bliżej nieustalonym czasie. W dniu 24 października 1950 r. zginął L. M. Jego żona i córki powróciły do M. i zamieszkały w ich domu, po opuszczeniu go przez poprzedniego użytkownika. W tym czasie państwowe gospodarstwo rolne prowadziło już działalność, także na części ich gospodarstwa. Pozwolono im użytkować na tym gruncie ogródek przydomowy. E.M. wraz z córkami I. i G. wyjechała do Niemiec, a pozostałe córki założyły rodziny w Polsce. K. L. pozostała w domu rodzinnym. W 1970 r. E.M. powróciła do Polski i zamieszkała razem z rodziną K. L.

W latach 1947/48 sporządzony został plan gospodarczy Nadleśnictwa Państwowego M. - urządzenie prowizoryczne - obejmujące również oddziały 181 i 182, w skład których wchodziły grunty należące do rodziny M.

Aktem własności ziemi z 8 marca 1973 r. małżonkowie L. nabyli z mocy prawa na podstawie ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych nieruchomość oznaczoną jako działka nr 4 o powierzchni 7,36 ha, która poprzednio stanowiła część gospodarstwa rodziny M.

Powódki i K. C. są spadkobierczyniami zmarłych L. M., E. M., G. M., I. K., K. L. i W. L.

Orzeczeniem z dnia 12 czerwca 2000 r. Sąd Rejonowy w W. założył księgę wieczystą nr ... dla działek gruntu oznaczonych numerami 181 LP i 182 LP, które były we władaniu pozwanego. Przedłożył on zaświadczenie Starosty W. z dnia 15 listopada 1999 r., stwierdzające, że działki te stanowią własność Skarbu Państwa, ale nie posiadają urzędzonej księgi wieczystej. W ewidencji gruntów nie było dokumentów, które wskazywałyby na to, że stanowią one własność innych osób. Te działki obejmowały nieruchomość będącą przedmiotem postępowania. W 2003 r. nadano im numery 240 i 241. Nadleśnictwo C. pismem z dnia 20 sierpnia 2001 r. poinformowało powódkę E. K., że działki, których zwrotu się domaga stanowią część działek będących w jego władaniu. Z uwagi na brak wymaganych danych, nie można określić granic nieruchomości o powierzchni 5,1820 ha. Nie był w stanie dokładnie oznaczyć ich także powołany przez sąd biegły.

Sąd Rejonowy stwierdził, że objęte pozwem nieruchomości stanowiły mienie poniemieckie, które z mocy art. 2 pkt 1 i 6 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich przeszło z mocy samego prawa na własność Skarbu Państwa, ponieważ w dniu wejścia w życie tego dekretu L. M. miał narodowość niemiecką. Nawet gdyby przyjąć, że przejęcie nieruchomości przez Skarb Państwa było bezprawne, to i tak wydanie orzeczenia byłoby niemożliwe, z uwagi na brak danych niezbędnych do odtworzenia granic dawnych parcel należących do L. M.

Po rozpoznaniu apelacji powódek Sąd Okręgowy w G. zaskarżonym wyrokiem uchylił wyrok Sądu Rejonowego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Zwrócił uwagę, że po stronie powodowej zachodziło współuczestnictwo konieczne (art. 72 § 2 k.p.c.) osób będących następcami prawnymi właściciela gospodarstwa rolnego, a tymczasem K. C. występowała w charakterze pozwanej. Sąd nie podjął żadnych działań mających na celu właściwe ukształtowanie strony powodowej. Charakter tego uchybienia, prowadzący do niepełnej legitymacji czynnej, wskazuje na to, że nie doszło do rozpoznania istoty sprawy.

Ponadto Sąd pierwszej instancji w niedostatecznym stopniu podjął działania mające na celu stwierdzenie podstawy wpisu Skarbu Państwa jako właściciela nieruchomości, co pozwoliłoby na ocenę skuteczności nabycia prawa własności. Sąd Okręgowy przyjął, że nie zasługiwało na podzielenie uznanie, że stan prawny księgi wieczystej nr ... odpowiada rzeczywistemu stanowi, jak też, że podstawą tego nabycia był dekret o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Okoliczności nabycia własności powinien wykazać pozwany. W sprawie nie przedstawiono zaświadczenia odpowiedniego organu władzy stwierdzającego przejście własności nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa. Nieprawidłowa była ocena opinii biegłego. Wyznaczenie granic nieruchomości powinno być dokonane przy uwzględnieniu wszelkich możliwych dowodów i okoliczności sprawy. Nieprawidłowe było oddalenie powództwa z powodu niemożności odtworzenia granic nieruchomości. Sąd Okręgowy powołał jako podstawę uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przyczynę wskazaną w art. 386 § 4 k.p.c., ponieważ nie została rozpoznana istota sprawy.

Pozwany w zażaleniu zarzucił, że błędne było przyjęcie przez Sąd Okręgowy nierozpoznania istoty sprawy. Nie wskazuje na tę przyczynę ani zakwestionowanie ukształtowania strony powodowej, ani merytoryczne rozstrzygnięcie sporu przez Sąd pierwszej instancji. Niewyjaśnienie okoliczności faktycznych, istotnych w sprawie, nie jest równoznaczne z nierozpoznaniem istoty sprawy. Ustalenie przesłanek nabycia przez Skarb Państwa prawa własności nieruchomości z mocy prawa, przy uwzględnieniu domniemania zgodności wpisu z rzeczywistym stanem prawnym, wskazuje na obciążenie powódek obowiązkiem wykazania okoliczności przeciwnych. Pozwany domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu w G. celem ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Zgodnie z art. 394¹ § 1¹ k.p.c., zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje także w razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Jest to uregulowanie szczególne, którego ścisła wykładnia prowadzi do wniosku, że rolą Sądu

Najwyższego jest zbadanie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo pojmował przyczynę uzasadniającą skasowanie orzeczenia i czy jego merytoryczne stanowisko uprawniało do podjęcia takiej decyzji procesowej. Przedmiot badania dokonywanego na skutek zażalenia ogranicza zakres dopuszczalnych zarzutów i powoduje, że zażalenie powinno skupiać się na kwestionowaniu wystąpienia przesłanek stosowania art. 386 § 4 lub 2 k.p.c. Przeprowadzana kontrola ma charakter formalny, ograniczony do oceny prawidłowości zakwalifikowania przez sąd odwoławczy określonej sytuacji procesowej jako odpowiadającej powołanej przez ten sąd podstawie orzeczenia kasatoryjnego, bez wkraczania w merytoryczną podstawę orzeczenia, jak i zastosowania przepisów postępowania, które nie odnoszą się do kwalifikacji powstałej sytuacji procesowej w kontekście przesłanek z art. 386 § 2 i § 4 k.p.c. (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2013 r., IV CZ 166/12; z dnia 13 marca 2013 r., IV CZ 15/13, z dnia 26 czerwca 2013 r., II CZ 13/13; z dnia 17 kwietnia 2013 r., V CZ 108/12; z dnia 26 września 2013 r., II CZ 41/13; z dnia 5 czerwca 2014 r., IV CZ 32/14, niepublikowane). W zależności od wyników takiego sprawdzenia Sąd Najwyższy albo uchyla zaskarżony wyrok albo oddala zażalenie.

Uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania może nastąpić, zgodnie z art. 386 § 4 k.p.c., „tylko w razie nierozpoznania istoty sprawy” albo „gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości”. Oznacza to, że takie orzeczenie stanowi wyjątek od obowiązku zakończenia postępowania przez sąd drugiej instancji, a także przyczyn uchylenia wymienionych w art. 386 § 2 i 3 § k.p.c., skoro w § 4 zostało zaznaczone „poza wypadkami określonymi” w dwóch poprzednich paragrafach. Wyłącza to możliwość rozszerzającej interpretacji tego uregulowania i stosowania go do innych przypadków, niewskazanych wprost w jego treści. Przyczyny uchylenia zawarte w art. 386 § 4 k.p.c. mają samodzielny charakter, chociaż mogą występować także łącznie.

Utrwalone zostało w orzecznictwie stanowisko, że do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, jeżeli sąd zaniechał zbadania merytorycznej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony,

bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa, unicestwiająca roszczenie (por. zob. wyroki SN: z dnia 9 stycznia 2001 r., I PKN 642/00, OSNAPiUS 2002, Nr 17, poz. 409, z dnia 5 lutego 2002 r., I PKN 845/00, OSNP 2004, Nr 3, poz. 46, z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003, Nr 3, poz. 36, z dnia 25 listopada 2003 r., II CK 293/02; z dnia 24 marca 2004 r., I CK 505/03; z dnia 16 czerwca 2011 r., I UK 15/11, OSNP 2012, nr 15 - 16, poz. 199). Odnosi się to do prekluzji, przedawnienia, potrącenia, braku legitymacji, prawa zatrzymania albo do zaniechania zbadania w ogóle materialnej podstawy żądania, niezbadania podstawy merytorycznej dochodzonego roszczenia.

Zgodnie z art. 10 ust. 1 u.k.w.h., w razie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym osoba, której prawo nie jest wpisane lub jest wpisane błędnie albo dotknięte wpisem nieistniejącego obciążenia lub ograniczenia, może żądać usunięcia niezgodności. Może ono polegać bądź na wpisaniu nowego prawa, bądź na wykreśleniu prawa wpisanego i wpisaniu nowego prawa, jak też na sprostowaniu treści istniejącego prawa. Celem postępowania przewidzianego w art. 10 ust. 1 u.k.w.h. jest zatem doprowadzenie księgi wieczystej do jej rzeczywistego, aktualnego w dacie orzekania stanu prawnego. Przyjęte zostało w orzecznictwie i pogląd ten należy uznać za utrwalony, że w takiej sprawie powinny wziąć udział, zarówno osoby wpisane w dziale drugim księgi wieczystej, jak i osoby, które żądają ujawnienia swoich praw w tej księdze, ponieważ zachodzi tu współuczestnictwo konieczne, objęte art. 72 § 2 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 1960 r., I CR 347/60 OSN 1962, nr 4, poz. 126; z dnia 23 grudnia 1988 r., III CRN 434/88, OSNC 1991, nr 1, poz. 12; z dnia 17 kwietnia 1998 r., II CKN 695/97, niepubl.; z dnia 28 czerwca 2000 r., IV CKN 71/00, niepubl.; z dnia 27 lutego 2002 r., III CKN 38/01 OSNC 2003, nr 2, poz. 27; z dnia 7 kwietnia 2006 r., III CSK 114/05, OSP 2007, nr 4, poz. 46).

Stosownie do art. 195 § 1 k.p.c., sąd z urzędu obowiązany jest badać, czy uczestnictwo innych podmiotów jest uczestnictwem koniecznym, a w razie stwierdzenia, że takie uczestnictwo występuje, podjąć działania mające na celu uzupełnienie składu osobowego strony procesu. Brak bowiem pełnej legitymacji procesowej łącznej pociąga za sobą skutki materialnoprawne w postaci oddalenia

powództwa (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1966 r., II CZ 119/65, OSPiKA 1968, nr 9, poz. 197 oraz wyroki z dnia 20 października 1971 r., III CRN 266/71, OSNCP 1972, nr 4, poz. 76; z dnia 10 czerwca 1997 r., II CKN 326/97, OSNCP 1997, nr 11, poz. 183).

W sprawie niniejszej powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym zostało wniesione przez jedną spadkobierczynię właścicieli nieruchomości – E. K., a następnie przystąpiła do sprawy w charakterze powódki E. K. – S. (pismo z dnia 10 listopada 2011 r.). K. C., po zapoznaniu się z treścią zawiadomienia Sądu Rejonowego o możliwości wzięcia udziału w sprawie w charakterze powódki, w piśmie z dnia 14 listopada 2011 r. poinformowała, że nie zamierza wstąpić do postępowania w tym charakterze. Postanowieniem z dnia 27 stycznia 2012 r. Sąd Rejonowy w trybie art. 195 § 2 k.p.c. wezwał K. C. do udziału w sprawie w charakterze pozwanej oraz stwierdził, że z dniem 10 listopada 2011 r. przystąpiła do sprawy jako powódka E. K.-S. Na rozprawie w dniu 11 września 2013 r. przed Sądem Rejonowym K. C. złożyła oświadczenie, że w całej rozciągłości popiera powództwo i uznaje je.

Prawidłowo stwierdził Sąd Okręgowy, że w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji nie doszło do właściwego uzupełnienia składu osobowego strony powodowej, który powinien obejmować wszystkich następców prawnych właścicieli nieruchomości. Błędne potraktowanie K. C. jako pozwanej powinno być naprawione po złożeniu przez nią oświadczenia na rozprawie w dniu 11 września 2013 r. Sąd Rejonowy był zobowiązany do wyjaśnienia złożenia przez nią wzajemnie wykluczających się oświadczeń i doprowadzenia do właściwego określenia jej pozycji w procesie, nie wyłączając reasumpcji błędnego postanowienia, wobec zdecydowanej zmiany stanowiska. Podjęcie właściwych działań nie było możliwe w postępowaniu apelacyjnym, ale obowiązkiem Sądu Okręgowego było wzięcie pod uwagę nieprawidłowego ukształtowania podmiotowego procesu.

Sąd Okręgowy prawidłowo zakwalifikował zaistniałą sytuację jako odpowiadającą przyczynie nierozpoznania istoty sprawy. Nie było możliwe rozpoznanie istoty sprawy w warunkach współuczestnictwa koniecznego, jeżeli nie został ukształtowany właściwie skład osobowy stron postępowania, a wadliwość tej

nie można było usunąć w postępowaniu apelacyjnym. Występowanie K. C. w charakterze pozwanej było sprzeczne z istotą współuczestnictwa materialnego koniecznego po stronie powodowej. Legitymacja procesowa czynna była niepełna, a legitymacja bierna wadliwie oznaczona.

Zarzuty nietrafności stanowiska Sądu Okręgowego, odnoszące się do niedostatecznego wyjaśnienia spornych kwestii uchylały się spod kontroli w tym postępowaniu zażaleniowym.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. oddalił zażalenie.

kc

aj